

αὐτῆς· *ubi bene, ibi patria*. Τὰ πάντα ἐν τῇ τοιαύτῃ κοινωνίᾳ, ἀρετή, τιμὴ, μεγαλοφροσύνη, τιμῶνται ἀντὶ χρήματος. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, ἢ πολιτικὴ ἀρετὴ σπανίως εὐδοκιμοῦσιν. Ἡ νεωτέρα κοινωνία ὀφείλει πεφροντισμένως νὰ μελετήσῃ τὸ φαινόμενον τῆς νέας ταύτης ἀριστοκρατίας, ἣτις ἀπειλεῖ νὰ μηδενίσῃ ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ αὐτῶν δράσει ὑψίστας ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις. Ὁ πλοῦτος εἶνε μὲν ἰσχυρὸς παράγων προόδου, ἀλλὰ δέον νὰ ἔχῃ ἐπικουρικὴν μόνον σημασίαν. Ἀνατρεπομένων τῶν ὄρων, δι' ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλειτούργησε, καθιστάμενος ἢ πρώτη κοινωνικὴ δύναμις καὶ ἀρετὴ, κατ' ἀνάγκην θέλει ἔχῃ ἀποτελέσματα ἀρνητικὰ πρὸς τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην. Ἐν τῇ μανιώδει ροπῇ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων πρὸς κτήσιν χρήματος θέλει δημιουργηθῆσιν τῷ χρόνῳ ἄκοσμος τάξις, ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ συμφέροντος μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ιδέας. Τοιαύτη κοινωνία θέλει παραστήσῃ τὰ ἀνόσια φαινόμενα τῆς πτώσεως τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας ὑπὸ τοὺς Καίσαρας, ὅποτε εἶχεν ἐκλίπη ἢ ἠθικὴ ιδέα τῆς τοῦ γένους ἀρετῆς, οἱ δὲ ἐν Ρώμῃ ἐπήλυδες, κομίζοντες ἀπανταχόθεν τῆς ὑψηλίου ἐν ἀτιμίᾳ καὶ κακουργίᾳ συναθροισθὲν χρήμα, παρείχον παραδείγματα ἐσχάτης ἐξαχρειώσεως καὶ βεβηλώσεως οὐχὶ τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐν τῇ πλουτοκρατικῇ πολιτείᾳ τὰ ἀξιώματα δὲν παρέχονται δι' ἀρετὴν, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον. Οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν πολιτῶν εἶνε πρόθυμοι νὰ πωληθῶσιν εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα, πληρουμένου οὕτω τοῦ ὑπὸ Ἰουγούρθα περὶ Ρώμης ρηθέντος: *Urben venalem, et mature perituram si, emptorem invenerit.*

§ 148. Δημοκρατία.

Ἡ ἐλευθερία, ὡς παράγων τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ δικαίου ἐν τῷ κοινωνικῷ συνδέσμῳ, ἀναπτύσσεται ἰδίᾳ διὰ τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου, δι' οὗ ἐκδηλοῦται φυσικώτερον ἢ βούλησις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ, ἢ συνειδήσις αὐτοῦ ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐργασίᾳ, ἐν ἣ λαμβάνονται ὑπ' ὄψει καὶ ἐπιδιώκονται οὐχὶ μεμονωμένα συμφέροντα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνιαῖον συμφέρον τοῦ ἔθνους. Καθ' ὅσον ἢ ἀρχὴ τῆς ἀριστοκρατίας διαφθειρομένη ἐξασθενεῖ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ καὶ ἐλαττοῦται τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος καὶ κράτος, οὐ ἄνευ ἀδύνατον νὰ ἐξασφαλισθῇ

ἡ κοινωνικὴ τάξις, ἡ δημοκρατία παρίσταται ὡς φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον πολιτειακὸν καθεστῶς. Ἡ πολιτεία εἶνε ἡ ὑψίστη ἐκπροσώπησις τῆς ἠθικῆς ιδέας, ἀποστολὴν ἔχουσα τὴν πραγμάτωσιν τοῦ δικαίου, τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τὸ δίκαιον δὲν ἐννοεῖται ἄλλως ἢ ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ, ὡς ἀπορρέον ἀπὸ τῆς εὐρυτάτης τῶν πολιτῶν συνειδήσεως. Ἐκαστον μέλος τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ δικαιούται νὰ διεκδικῇ αὐτόνομον τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ, τὸ δίκαιον, μόνον δ' οὕτω λειτουργεῖ προσηκόντως καὶ σκοπίμως ὁ ὀργανισμὸς τῆς πολιτείας· οὐδὲν δύναται νὰ διεκδικήσῃ μείζονα, ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν δίκαια. Οὕτως ἐκλείπει ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δικαιοσύνη.

Ἐπὶ τὸ μοναρχικὸν καθεστῶς κρατεῖ ἰδίᾳ τὸ δίκαιον τοῦ μονάρχου, τῶν λοιπῶν καθήκοντα μᾶλλον, οὐχὶ δὲ δίκαια ἐχόντων. Μόνος ἄρα ὁ μονάρχης εἶνε ἐλεύθερος, ἅτε μόνον τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἐκπροσωπούμενης ἐν τῇ πολιτείᾳ. Κατ' ἀναλογίαν ὑπὸ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα ἡ πολιτεία ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ ὠρισμένης τάξεως ἀτόμων· τὸ σύνολον οὐδὲν ἔχει δίκαιον ἢ ἐν περιορισμένη μόνον ἐννοίᾳ, ἀλλ' ἐπιβαρύνεται δι' ὑποχρεώσεων, ἡκιστα ἀντιστοιχοῦσῶν πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀπολαυόμενα δίκαια.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι κατὰ λόγον ἐν εἶνε τὸ ἀληθές, τὸ φυσικὸν τῶν ἀνθρώπων πολίτευμα, τὸ πραγματοποιῶν τὸ καθόλου δίκαιον τῆς κοινωνίας, ἐξασφαλίζον δ' ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ τὴν ἐλευθερίαν· πάντα τ' ἄλλα εἶνε ἀπόπειραι καὶ ἱστορικὰ μόνον δοκίμια, σχετικὰ πρὸς τὴν ἱστορικὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Εἶνε ἡ πολιτεία, ἐν ἣ παντὶ ἔξεστι μετέχειν ἀρχῆς, ἥτις ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πολιτειακὸν εἶδος πραγματοῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἠθικότητα, ἡ τελευταία ἐξέλιξις τῆς ἱστορικῆς προόδου τῆς κοινωνίας.

Βεβαίως ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς πραγματοῦται πως καὶ ὑπὸ τινα τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματοῦθέντων πολιτειακῶν εἰδῶν κατ' ἀνάγκην, ἐπιβάλλοντος τοῦτο τοῦ ἐκάστοτε ἱστορικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ πραγμάτωσις αὕτη εἶνε σχετικὴ, δὲν τελεῖται δὲ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, τοῦ δικαίου μὴ τυγχάνοντος πλήρους πραγμάτωσεως διὰ τῶν τοιούτων πολιτευμάτων.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο θεμελιούται κατὰ λογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἀνάγκην ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων, πλήρη κεκτημένων ἠθικὴν καὶ πνευματι-

κὴν ἑαυτῶν συνείδησιν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐκάλεσε τὸ εἶδος τοῦτο πολιτεία, τὴν ἀληθῆ παράστασιν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὑφίστατο διάκρισις τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἔνεκα ἱστορικῶν αἰτίων τοῦ δήμου ἀποτελοῦντος αὐτοτελές, ἀντίθετον πρὸς τὰς ἄλλας τάξεις στοιχεῖον, ἡ δὲ δημοκρατία ἐθεωρεῖτο τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ἐκράτει ὁ δῆμος, ἴδια ἔχων συμφέροντα, διάφορα τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἀλλ' ὑπὸ κοινωνικὴν ἰσότητα καὶ αὐτονομίαν ὁ χαρακτηρισμὸς πολιτεύματός τινος ὡς δημοκρατικοῦ, στερεῖται ἐννοίας· πλὴν εἶνε τεχνητὸς ὄρος, ἀποδεκτὸς ἤδη ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης γενόμενος. Ὑπὸ τὴν σημασίαν δὲ ταύτην ὁ δῆμος δὲν σημαίνει τάξιν, ἀλλὰ τῶν πολιτῶν τὸ ὅλον, ἐν ἐνότητι ἐπιδιώκον τὸν σκοπὸν αὐτῶν.

Ὅτι χαρακτηρίζει τὸν κοινωνικὸν βίον εἶνε ὁ ἀγὼν, ἡ ἀμιλλα, ἡ πρὸς τι τελειότερον ροπὴ· πάντα ταῦτα ἀναπτύσσονται ἰδίᾳ καὶ καρποφοροῦσιν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας· δὲν δύνανται ἄρα νὰ ἐκδηλωθῶσιν ὑπὸ ἄλλο πολιτειακὸν εἶδος, ἢ ὑπὸ τὸ πραγματοποιῶν τὴν ἀληθῆ ιδέαν τῆς ἐλευθερίας, τὸ δημοκρατικόν. Ἀλλ' ὡς τὸ ἄριστον τῶν πολιτευμάτων προὔποτίθησι καὶ τὸ ἄριστον τῶν ἀνθρώπων εἶδος. Ἡ πολιτεία εἶνε ἀνθρώπινον καθεστῶς, ἡ δὲ τελειότης αὐτῆς δέον ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην τελειότητα. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἐννοίαν ἡ δημοκρατικὴ πολιτεία δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ μεταξὺ ἀνθρώπων, ἐχόντων ἀκατανάγκαστον συνείδησιν τῆς ἠθικότητος ἑαυτῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας, τῶν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων.

Βεβαίως ἡ δημοκρατία δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ βιώσῃ μακρὸν χρόνον παρὰ λαοῖς, ἐστερημένοις εὐρείας κοινωνικῆς παιδείσεως καὶ ἀνατροφῆς, εὐρισκομένοις πολλάκις εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ πολιτισμοῦ· ἡ ἱστορία παρέχει πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα. Ἐντεῦθεν ὁ Ρουσσὸς ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ δημοκρατία εὐδοκιμεῖ πρωτίστως ἐν κοινωνίαις ὀλιγαρίθμοις, πτωχαῖς, ἀπολιτίστοις, μὴ κατατροχομέναις ὑπὸ πολλῶν ἀναγκῶν, ἀφ' ὧν ἐκλείπει πᾶσα φιλοδοξία καὶ φιλοτιμία. Αἱ εἰδυλιακαὶ αὗται κοινότητες εἶνε τὰ πολιτικὰ πρότυπα τοῦ Γενεσοῦ φιλοσόφου. Ἀναντιρρήτως ἐκπροσωπεῖται τὸ δημοκρατικὸν εἶδος τῆς πολιτείας ἐν τοιαύταις πατριαρχικῶν βίον ἀγούσαις φυλαῖς, ἀλλ' ἡ πραγμάτωσις τῆς ἀληθοῦς πολιτείας, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ θεραπεία τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων, δι' ὧν παρίσταται ἡ ἀνθρωπίνη δημιουργία ἐν τῇ ἐλευθερωτάτῃ αὐτῆς δρᾶ-

σει, εἶνε ἄγνωστα. Αἱ δημοκρατικαὶ αὗται πολιτεῖαι εἶνε σκιαὶ μᾶλλον πολιτείας, ἢ πραγματικαὶ ἐκδηλώσεις ἀληθοῦς κοινωνικῆς ιδέας.

Καθ' οὓς ζῶμεν καιρούς, ἐν τῇ ὁσημέραι ἀναπτυσσομένη ἀνατροφῇ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως. ἡ δημοκρατία καθίσταται *ipso jure* τὸ συμφωνότερον πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πεπολισμένων λαῶν πολιτειακὸν εἶδος, ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς συγχρόνου ιστορικῆς λογικῆς· ἡ δὲ μοναρχία χαρακτηρίζεται ὡς «σκηνή, ἐστημένη πρὸς ὑπνόν». Ὑπὸ τὴν ἀδυσώπητον ἐργασίαν τῆς κριτικῆς καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως τὰ πράγματα ὑπέστησαν βαθυτέραν ἢ ἄλλοτε ἐξέτασιν. Ἡ ἐπιστήμη, ἣτις ἠρνήθη τοσοῦτους θεοὺς τοῦ παρελθόντος, ἠρνήθη σὺν αὐτοῖς καὶ τὸν θεὸν τοῦ κύρους καὶ τῆς παράδοσεως ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἡ ιδέα τοῦ μονάρχου εἴτε ὑπὸ θεοκρατικὴν, εἴτε ὑπὸ στρατιωτικὴν, εἴτε ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν, ὁσημέραι ἐκλείπει. Καὶ ὑπὸ τὰ πολιτεύματα, τὰ μὴ φέροντα ἔτι τὸ δημοκρατικὸν εἶδος, πρῶταγωνιστεῖ καθ' ἀπάσας τὰς σχέσεις τοῦ βίου λανθανόντως ἢ φανερώς ὁ λαός, τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν οὐδέποτε δύναται νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψει ἡ καθεστηκυῖα τάξις. Αἱ κατακτήσεις τῆς δημοκρατίας εὐρύνονται ὁσημέραι.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ δημοκρατία ἦτο τὸ πολίτευμα τάξεως μᾶλλον ἢ τοῦ συνόλου· ἐν τῇ αὐστηρᾷ δ' αὐτῆς ἐννοίᾳ ἐρευνωμένη ἐξεπροσώπει μᾶλλον τὴν ἀδικίαν ἢ τὴν δικαιοσύνην, μὴ ἀναγνωρίζουσα κοινωνικὴν ἢ πολιτικὴν ἰσότητα, ἀναλογίαν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἐλευθερωτάτης τῶν πολιτειῶν ἐλειτούργουν θεσμοί, αὐτὸ τοῦτο ἄρνησις πάσης δικαιοσύνης· ἐν ᾧ καὶ ἐν τῇ μοναρχικωτάτους ἐχούσῃ σήμερον τύπους πολιτείας ἢ ἐλευθερία θεωρεῖται ἀνθρώπινον δίκαιον. Ἡ κριτικὴ τῆς ἐπιστήμης ἀπεκάλυψε τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀλληλεγγύην τοῦ βίου. Ταῦτα δ' εἶνε θεμελιώδη ἄρθρα πίστεως τῶν νέων λαῶν ὑπὸ πάντα τὰ πολιτειακὰ εἶδη.

Ἐν τῇ ἀληθεῖ δημοκρατικῇ πολιτείᾳ ἡ κοινότης καὶ ἡ ἄρμονία τῶν ἀνθρώπων τυγχάνουσιν ὄντως ἐκπροσωπήσεως. Τὸ ἄτομον ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέλος τοῦ συνόλου, πρόθυμον νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ, νὰ θυσιασθῇ· μόνον ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ ὁ πολίτης καθίσταται φιλόπολις καὶ φιλόπατρις, ἐκδηλοῦνται δὲ γενναιότατα τὰ μεγάλα αἰσθήματα καὶ αἱ εὐγενεῖς ιδέαι. Ὁ ἄνθρωπος τιμᾶται, ἀναγνωρίζομε-

νος πανδήμως ὡς τοιοῦτος. Ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ τῶν ιδεῶν ἕκαστος προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ὑπέροχον, κραταιότερον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ἐπίσης τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ κράτος τῶν συμβιούντων καὶ συναγωνιζομένων. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦτο τὸ ἄτομον εἶνε ἄνθρωπος, κάτοχος πάντων τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων· τὰ ἦθη εἶνε ἡμερα ἀληθῶς, εἰ καὶ ἐλλείπει ἢ ἐξωτερικὴ πολλακίς λεπτότης καὶ ψευδεπίδειξις τῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ σχολεῖον, τὸ νοσοκομεῖον, τὸ φιλανθρωπικὸν ἴδρυμα, πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν μὀρφωσιν καὶ τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ ἦθους, εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν εὐεργεσίαν τοῦ πάσχοντος, εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς δυσπραγίας, εἶνε δημιουργήματα τῆς δημοκρατικῆς ιδέας, κηρυττούσης τὴν ἀνθρωπίνην ἐνότητα καὶ ἀλληλεπικουρίαν ὡς τὸ παλλάδιον τῆς πολιτικῆς τάξεως, διδασκούσης, ὅτι ἄνευ τῆς ἀναλόγου ἐκάστου τῶν πολιτῶν εὐδαιμονίας δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ εὐημερία τοῦ συνόλου.

Ἄλλ' ὑπὸ τὸ ἄπλετον τοῦτο φῶς τῆς εἰκόνας τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας δὲν ἐλλείπουσιν αἱ σκιαὶ καὶ αἱ κηλίδες. Ἡ ἐν τῷ πολιτεύματι τούτῳ λειτουργοῦσα ἐλευθερία, ἐξεγείρουσα τὸ αἰσθημα τῆς ἀτομικότητος ἐνεργὸν καὶ ἀκατάπονον, ὑποθάλλπει μὲν τὰς δημιουργικὰς ροπὰς, καθιστᾶσα αὐτὴν κοινωνικωτέραν, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτονομίας ταύτης καθίσταται ὁ ἐν τῇ πολιτεία ἀγῶν ζωηρότερος καὶ ἐπισφαλέστερος ἢ ἐν παντὶ ἄλλῳ πολιτεύματι. Ἐνῶ ἐν τῇ μοναρχίᾳ καὶ τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἡ τάξις διατελεῖ ἀσφαλῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν αἰγίδα ὠρισμένης ἀρχῆς, μηδαμῶς ἀπειλουμένη ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων ρευμάτων τῆς ἐλευθέρας τῶν ἀτόμων ἐνεργείας, τούναντίον ἐν τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι ὑπὸ τὴν σύγκρουσιν ποικίλων ιδεῶν καὶ συμφερόντων ἡ τάξις παρίσταται καθ' ἐκάστην ἐπισφαλής. Αἱ ιδέαι μεταβάλλονται διαρκῶς παρὰ τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ· ὑπὸ τὸν ἀκατάπαυστον ἀγῶνα τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἐκ περιτροπῆς καταλαμβάνουσῶν τὴν ἐξουσίαν, ἢ κυβερνητικὴ ἐνότης, μονιμότης καὶ ἰσχὺς δὲν ὑφίστανται. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν τῷ πολιτεύματι τούτῳ γρηγορεῖ κατ' ἐξοχὴν, δεσπόζουσα πολλακίς, ἡ δημοσία γνώμη ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως, μὴ ἐπιτρέπουσα αὐτῇ ἰδιοτελῆ πορείαν καὶ ἐργασίαν, ἀλλὰ ποσάκις ἡ δημοσία αὕτη γνώμη ὅτε μὲν πλανᾶται, ἐλεεινῶς ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων ἐξαπατωμένη, καθισταμένη ἀσυνείδητον ὄργανον πονηρᾶς δημαγωγίας, ὅτε δὲ ἀδιαφορεῖ, ἀναισθητοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν

ἀποναρχωτικοῦ μανδραγόρα ! Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις αἱ δημοκρατικαὶ κυβερνήσεις εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνισχυρότεραι τῶν ἄλλων. Ἐν τῇ δημοκρατικῇ πολιτείᾳ ὑπὸ τὴν συνείδησιν τῆς ἐλλείψεως ἀγρυπνούσης δημοσίας γνώμης, ἐποπτευούσης καὶ τιμωρούσης, καθίσταται ἡ κυβέρνησις ἀντιπρόσωπος ὁμάδος, ταύτης τὰς ιδέας καὶ τὰ συμφέροντα, ἂν μὴ πολλάκις τὰ ἐνστικτα, θεραπεύουσα καὶ προασπίζουσα. Οὕτω διαφθείρεται σὺν τῷ χρόνῳ ἡ τοιαύτη κυβέρνησις εἰς ἐγωϊστικὴν ὁμάδα, κατὰ τύπον μόνον κεκτημένη τὴν ἐθνικὴν ἐμπιστοσύνην, ἀλλ' ἥς ἐναντι ἡ ἀδρανὴς διατελοῦσα δημοσία γνώμη θὰ ἐξεγερθῇ ἡμέραν τινά, βιαίως μεταβάλλουσα τὸ καθεστῶς ἐπὶ βλάβη τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ φατρία εἶνε ὁ δεινότατος καὶ κινδυνωδέστατος τῶν σκοπέλων τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Πᾶσα ἐλευθέρᾳ πολιτικῇ κοινωνίᾳ ὑφίσταται καὶ λειτουργεῖ διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ ἐλέγχου, τῆς συζητήσεως. Ἡ ἀλήθεια δὲν ἀποκαλύπτεται ἀμέσως, εὐχερῶς καὶ ἀνωδύνως, ἐπιβαλλομένη ὑπὸ θείου κύρους· εἶνε θυγάτηρ τοῦ χρόνου (1), ἄρα τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ὁποίων προκύπτει. Ἡ σύγκρουσις καὶ ἡ διάστασις εἶνε ἀναγκαιότατοι παράγοντες ἐν τοῖς κόλποις πάσης ἐλευθέρᾳ κοινωνίας. Καὶ ἐν τούτοις ὀπόση ἀσυνειδησία κρατεῖ πολλάκις ὑπὸ τὸ τοιοῦτο καθεστῶς ! ὑπὸ τὴν τύφλωσιν τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων καὶ παθῶν θριαμβεύει ἡ ἄρνησις τῶν προφανεστάτων ἀληθειῶν, οὕτω δ' ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς κάλπης τῆς ἐθνικῆς βουλήσεως ἡ κυβέρνησις ἐκείνη, ἥτις σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ἀπήχησις τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως, ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῆς τρόπιδος τῆς πολιτικῆς ὀλκᾶδος. Τοιαύτη κυβέρνησις οὔτε ἐθνικὴ δύναται νὰ κληθῇ, ἀλλ' οὔτε δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τι εὐγενὲς καὶ γενναῖον· εἶνε κυβέρνησις τῆς φατρίας, οὐχὶ δὲ τοῦ ἔθνους.

Πλέον ἢ ἅπαξ κατηγγέλθησαν αἱ δημοκρατικαὶ κοινωνίαι ἐπὶ φθῶν, ὡς ἀρεσκόμεναι εἰς τὰς μετριότητας, δυσφοροῦσαι δὲ κατὰ τῆς δυσχερῶς προσκυνούσης αὐτὰς ἀρετῆς, κατὰ τῆς ἰκανότητος, τῆς μεγαλοφροσύνης. Οἱ ἰσχυροὶ χαρακτῆρες, οἱ δυνάμενοι νὰ εἴπωσι περὶ ἑαυτῶν διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐκπροσωποῦσι κατὰ πνεῦμα καὶ συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς ὀλόκληρον ἔθνος, οὗτοι δὲν εἶνε ἀρεστοὶ εἰς πλειονοψηφίαν, ζητοῦσαν ἐν τοῖς ἀντιπροσώποις αὐτῆς ὄργανα,

(1) Veritas filia temporis, non auctoritatis (Augustinus).

ἤκιστα δὲ ἡγέτας. Πολλάκις ὁ προϊστάμενος δημοκρατικῆς πολιτείας ὑπομιμνήσκει τὸν στίχον τοῦ κωμικοῦ *je suis leur chef pour leur obéir*. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας κατέχων τὴν ἀρχήν, θέλει ἀποβλέψῃ εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίας μᾶλλον ἢ τοῦ ἔθνους.

Φθονουμένης τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς μεγαλοφυΐας, θριαμβεύει ἡ μετριότης, ἐκλείπει σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἄτομον ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἐκδηλώσει τῶν ιδεῶν καὶ τῶν φρονημάτων πρὸ τῆς γνώμης τοῦ ἀριθμοῦ, ἐπιβάλλοντος τὸ ἑαυτοῦ κῦρος αὐταρχικῶς.

Ἡ δημοκρατικὴ ἰσότης δημιουργεῖ τὴν δυστυχεστάτην τῶν τυραννιῶν, εἶνε ἡ τυραννία τῆς ψευδῶς καλουμένης δημοσίας γνώμης, ἐκ συναρπαγῆς δημιουργουμένης ἐκάστοτε καὶ οὐχὶ πεφροντισμένως, καταστρεφούσης σήμερον ὅ τι χθὲς ἐθεοποιεῖ καὶ τὰν ἀπαλιν. Ἐν τοιαύταις δημοκρατίαις ὑφίσταται πράγματι ὀλιγωτέρα πολλάκις ἀνεξαρτησία πνεύματος, ἢ ἐν ταῖς αὐστηροτάταις τῶν μοναρχιῶν. Ἡ πλειονοψηφία, ἡ δημοσία γνώμη, διαγράφει ἀπαίσιον κύκλον, ὃν οὐδεὶς δικαιούται νὰ ὑπερβῇ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῶν διανοημάτων. Βεβαίως ἡ πυρὰ τοῦ ἱερεξεταστοῦ δὲν ἀπειλεῖ τὸν καινὸν δαιμόνια εἰσηγούμενον, ὑφίσταται ἐν τούτοις προσβολὰς καὶ καταδιώξεις, ὧν ἔμπροσθεν ἤθελε διστάσῃ ἡ αἰσχίστη τῶν τυραννιῶν. Οὕτως ὑπὸ τοιοῦτο καθεστῶς ἐγκαθίσταται ἡ δουλοφροσύνη καὶ ἡ δημοκολακεία, ἡ σκέψις δουλοῦται, κάμπτεται ὁ χαρακτήρ κατ' ἀνάγκην. Πρότερον ἐκράτει τὸ κῦρος τῆς ἀποκαλύψεως, κολοσσαίας δυνάμεως, ἧς ἔμπροσθεν ἔκλινε περιδεῆς πᾶσα ἄλλη ἠθικὴ δύναμις· σήμερον δὲ ἡ τυραννὶς τῆς δημοσίας γνώμης δεσπόζει σκοτεινὴ καὶ ἀπόλυτος.

Ἡ νέα αὕτη τυραννία καλεῖται δίκαιον τῆς πλειονοψηφίας. Πῶς τοῦτο ἐξεδηλώθη; διὰ τίνων τρόπων; ἀπὸ τίνων ἠθικῶν καὶ λογικῶν αἰτίων ἀπορρέει; ἐκπροσωπεῖ πράγματι τὴν ἀλήθειαν, τὴν ιδέαν τοῦ ἔθνους; Οὐδεὶς μεριμνᾷ. Ἄλλ' ἀναβιβάζεται εἰς ἀπόλυτον ἀξίωμα τὸ ρῆμα τοῦ ποιητοῦ *Zahlen regieren die Welt*, κηρυττομένης ἀλαθῆτου τῆς πλειονοψηφίας, συντριβούσης ὑπὸ τὸ βορβορῶδες αὐτῆς πέλμα πᾶσαν ἀντίθετον γνώμην.

Ἄλλ' ἡ ιδέα δὲν ἐξέρχεται ἐναργῆς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀποκαλύψεως· κατὰ πρῶτον κτῆσις εὐαρίθμων ἀτόμων οὔσα, καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ κτῆμα τῆς πλειονοψηφίας καὶ τοῦ συνόλου. Αὕτη ἄρα δὲν δικαιούται νὰ τὴν καταδιώξῃ, ἀλλὰ νὰ ὑπο-

στῆ τὴν κριτικὴν αὐτῆς καὶ τὸν ἔλεγχον. Πλὴν ὑπὸ καθεστῶς, μὴ ἐπιτρέπον νὰ ἐξέλθῃ τις τῶν ὀρίων τοῦ συνήθους, νεκροῦται ἡ ἐλευθέρα ἐργασία τοῦ πνεύματος, σιγικὴ τις δὲ τάξις καθιεροῦται καὶ ὑπὸ τὴν δημοκρατικωτάτην τῶν πολιτειῶν. Ἀληθές, ἀγαθόν, καλὸν εἶνε τὸ ἀρεστόν τοῖς πολλοῖς, τὸ κολακεῦον τὰ πάθη αὐτῶν· περιφρονεῖται τὸ ἰδεῶδες, ἐξυμνεῖται δὲ τὸ ἐγείρον τὰ αἰσθητικὰ μᾶλλον ἐνστικτα· τὸ ὑψηλὸν καθίσταται γελοῖον καὶ τὸ γελοῖον ὑψηλόν. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ ἀτμοσφαιρᾷ, ὑφ' ἣν τὸ ἐλεύθερον πνεῦμα δὲν δύναται ν' ἀνταγωνισθῆ καὶ νὰ εἴπῃ τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐπέρχεται τάχιστα ἡ ἰσοπέδωσις, ὁ κλῆρος τῶν δημοκρατιῶν, ἀπαισίως προαγγέλλουσα τὴν πτώσιν αὐτῶν, ἀποχωρούσης κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς πάσης ἐξόχου ἀτομικότητος, τοῦθ' ὃ περ πλέον ἢ ἅπαξ ἐμαρτυρήθη καὶ ἐξ οὗ πλεῖστα δύναται ν' ἀρυσθῆ μαθήματα ἢ σύγχρονος κοινωνία.

Ἀλλ' ἡ δημοκρατία εἶνε ἤδη γεγονός· οὐδεμία δύναμις εἶνε ἱκανὴ ν' ἀποτρέψῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς τρίβου, ἣν ἀκολουθεῖ ἀπὸ αἰῶνος, δημιουργοῦσα καὶ διοργανοῦσα τὸ νέον καθεστῶς. Μοναρχία, ἀριστοκρατία καὶ εἴτι ἄλλο παρεμφερές σύμμικτον πολίτευμα ἐτέλεσαν ἤδη τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀποστολήν. Ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος κατέστη νέα τάξις πραγμάτων. Οἱ παλαιοὶ τῶν κοινωνιῶν δημιουργικοὶ παράγοντες ἐξηντλήθησαν· τὸ δὲ δίκαιον καὶ ἡ ἐλευθερία κατέστησαν ὁ κλῆρος τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐχὶ ὠρισμένων προσώπων. Τοῦτο δέον νὰ κατανοήσῃ καὶ μελετήσῃ ὁ νεώτερος κόσμος. Ἡ δημοκρατία εἶνε πραγματικότης. Ὅφειλει ἄρα ἡ ἐπιστήμη, ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὰ ἱστορικὰ δεδομένα, νὰ ὑποδείξῃ τὸν τρόπον τῆς προσηκούσης αὐτῆς διοργανώσεως, διὰ τῆς παρακωλύσεως μὲν πρὸς ἀνάπτυξιν παντὸς ἐμφύτου τῆ δημοκρατίας κακοῦ, ὑποθάλψεως δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, τῶν ἀπορρεόντων ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἐννοίας.

Ἐν ταῖς δημοκρατίαις ἡ πολιτικὴ τάξις ἀπορρέει ἀπὸ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ λαοῦ· ἡ γνώμη αὐτοῦ ἄρα εἶνε τὸ ἀληθές τῆς νέας τάξεως χρηστήριον, ὃ περ εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται νὰ παραγνωρίσῃ. Τὸ ἐλέφ Θεοῦ τῆς μοναρχίας ἀντικατέστη διὰ τοῦ βουλήσει λαοῦ τῆς δημοκρατίας. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην τοῦ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ δικαίου ὁ λαὸς εἶνε θεῖόν τι ὄν, ἀλάθητον, οὐδέποτε σφαλόμενον, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἀσυνειδήτως. Τοῦτο δὲν θέλουσι διστάσει μυριοφώνως νὰ κηρύξωσι πρὸς ἐπίτευξιν συμφερόντων οἱ δημοκόλα-

κες, χείρονες τῶν αὐλοκολάκων. Ὅπως ὁ μονάρχης, ἀρέσκεται καὶ ὁ λαὸς εἰς τοὺς προσκυνοῦντας τὸ εἶδωλον αὐτοῦ κόλακας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ἐν τε ταῖς ἀρχαίαις καὶ ταῖς νεωτέραις δημοκρατίαις· εἶνε δ' ἄξιον πολλῆς μελέτης. Δὲν θριαμβεύουσι πάντοτε ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ὁ Ἀριστείδης ἢ ὁ Βάσιγκτων· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἡ κομματικὴ ἀμιλλα εἶνε πονηρὰ συμφερόντων διαμάχη, ἐν ἣ νικῆσων ἔσται ὁ πονηρότερος, ὁ κατορθῶν νὰ ἐξεγείρη τὰ πάθη ἐπιπολαίου πλήθους. Διαφθείρεται δ' ὁ λαός, ὅπως καὶ ὁ δεσπότης, ὑπὸ τῶν κολακειῶν καὶ τῆς θεραπείας.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ὁ Πλάτων ἀνέμενε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἀνατροφῆς τῶν βασιλείων, ἢ ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν φιλοσόφων. Ἄλλ' ἡ πολιτεία δὲν εἶνε δημιούργημα ἑνὸς ἀνδρὸς ἢ μιᾶς τάξεως· ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους, εἰς αὐτὸ μόνον ἀποβλέπει, ἀπ' αὐτοῦ δ' ἐξαρτᾶται ἡ τύχη αὐτῆς. Ἐν τῇ ἀνατροφῇ ἄρα τοῦ ἔθνους κεῖται ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῆς πολιτείας. Τὸ γνῶθι σαυτὸν, ἡ εἰς εἰς ἑαυτὸ ἀποκάλυψις τοῦ πνεύματος κατορθοῦνται διὰ τῆς παιδείσεως αὐτοῦ, ἀρυσόμενου τὴν προσήκουσαν δύναμιν. Ἐλλειπούσης σώφρονος μορφώσεως τοῦ ἀτόμου, καθίσταται τοῦτο ἔρμαιον τῆς δημοκολακείας, θεραπευούσης τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ· τὰ σοβαρώτατα τῶν προβλημάτων λύονται ἐκ τῶν προτέρων, ἐκ τοῦ προχείρου, μεταξὺ ἡμίσεως προγεύματος καὶ ἡμίσεως γεύματος, ἀλλ' ἅμα καὶ ὑπὸ τὸν νευρικὸν ἐρεθισμὸν τοῦ ἐγκεφάλου κατ' ἀντεπίδρασιν τῆς γαστρὸς. Ἐν τῇ ἐτυμολογίᾳ δὲν ὑφίσταται εὐθύνη. Οἰαδήποτε δὲ καὶ ἂν ἐπέλθῃ καταστροφή, λανθάνει ὁ πραγματικὸς αἷτιος, κρυπτόμενος ὀπισθεν τοῦ ἀλόγου ἀριθμοῦ τῆς καλουμένης δημοσίας γνώμης.

Ἄλλὰ πολιτεία, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας κυβερνωμένη, ἐπιδεῆς συνειδήσεως τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, δὲν δύναται γενναῖόν τι νὰ ἐπιτελέσῃ. Τὰ κινδυνωδέστατα τῶν δογμάτων θέλουσι διδαχθῆ ὑπὸ τῶν διαφερομένων εἰς ἀνατροπὴν τῆς τάξεως. Ἡ πάνδημος ψῆφος, κυρίαρχος καθισταμένη, ἀλογίστως καὶ ἀσυνειδήτως μετὰ τῆς πολιτικῆς ἰσότητος θέλει ζητήσῃ κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἰσότητα. Τοῦτο δ' ἔσται ὁ δεινότατος τῶν σκοπέλων, ἐφ' ὧν δύναται νὰ προσαράξῃ ἡ νεωτέρα δημοκρατία. Τότε ὑπὸ τὸν πανικὸν τῶν εὐπορουσῶν τάξεων, ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς συντηρήσεως θέλει ζητηθῆ ἢ αὐτόκλητος ἐμφανισθῆ.

ὁ παράκλητος τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας ἀνὴρ, ἵνα ἐν ὀνόματι τῆς τάξεως καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ τύραννος οὐκ ἐξ ἄλλης ἢ ἐκ προσηλυτικῆς ρίζης ἐκβάλλει.

Ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ πάντα τὰ προβλήματα λύονται διὰ τῆς πανδήμου ψήφου. Ἄν φιλόδοξος δημοκόλαξ κατορθώσῃ νὰ παραστήσῃ, ὅτι ἡ θρησκεία εἶνε ἡ ἀρχὴ πάσης δεσποτείας καὶ δυσπραγίας, ἅτε ἀπορρέουσα ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης· ὅτι ἡ ἰδιοκτησία εἶνε μεταμόρφωσις τῆς κλοπῆς, ἀποτέλεσμα τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀπλουστέρων ὑπὸ τῶν πονηροτέρων· ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶνε θεσμός, παρακωλύων τὴν φυσικὴν τῶν ἀνθρώπων ἐλευθερίαν, ἀνεγείρων μεταξὺ αὐτῶν τείχη διαιρέσεων· ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ τέχνη προάγουσι τὴν ἀνισότητα διὰ τῆς ἀναπτύξεως προνομιούχων τινῶν πνευμάτων, ἀξιούντων νὰ ἐπιβληθῶσιν ἐπὶ τῶν μὴ τοιούτων· ἀγαθῆ τύχη! ἡ πάνδημος ψήφος, ἡ μὴ σκεπτομένη, ἡ μὴ ἀνεχομένη ἀντιλογία, ἐν ἐλαφρᾷ συνειδήσει καὶ διὰ βοῆς θέλει κυρώσῃ τὸ πρῶτον παρουσιασθησόμενον αὐτῇ ψήφισμα, δι' οὗ καταργοῦνται ἡ θρησκεία, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ οἰκογένεια ὡς παρὰ φύσιν θεσμοί, πολέμιοι εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων, κλείονται τὰ διδακτήρια τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ὡς διδακτήρια κοινωνικῆς ἀσεβείας, ζῶντα δὲ τῆς ἀνισότητος μαρτύρια. Ἡ δημοκρατικὴ αὕτη ἄψινθος προσφέρεται ἀπὸ τινος χρόνου κατ' ἰσχυρὰς δόσεις εἰς τὰ πλήθη, ἐξεγείρουσα τὸν στόμαχον, ἵνα τὸν καταστρέψῃ ἐπὶ τέλους. Ἡ ἀρετὴ σαρκάζεται ὡς ἡλιθιότης· ἡ κοινωνικὴ παρρησία ὡς μοχθηρία· ἡ ἐπιστήμη ὡς σχολαστικότης· ὁ πλοῦτος ἀναλύεται ὡς ὁ κλαπεὶς ἰδρῶς τοῦ πένητος ὑπὸ τῶν ἱεροκηρύκων τῆς ἀνθρωπίνης παλιγγενεσίας.

Ἡ νεωτέρα πολιτεία ἀνεγνώρισεν τὴν ἰσότητα τῶν ἀτομικῶν δικαιῶν· ἀλλ' ἡ ἰσότης αὕτη δὲν εἶνε πλήρης, μὴ ἀναγνωριζομένης ἅμα καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ἀπολαύσεων. Τοιοῦτο τὸ συμπέρασμα τῆς ἀπολύτου δημοκρατικῆς διδασκαλίας, καθ' ἣν πᾶσα μεταβολή, καὶ ἡ τολμηροτάτη, δυσχερῶς δυναμένη νὰ τελεσθῇ διὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς πειθοῦς, δικαιοῦται νὰ τελεσθῇ καὶ δι' αἱματηρᾶς στάσεως, ὅποτε δυσχεραίνει νὰ εὕρῃ προσφυᾶ διέξοδον ἢ ἱστορικὴν πραγμάτωσιν νέας ἰδέας. Τοιαῦτα κηρύττονται σήμερον ἐν συγγραφαῖς, ποικίλαις τὸ πνεῦμα καὶ τὴν μορφήν, δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι τὰ γράμματα κατέστησαν εὐτελῆς βιαμηχανία, οἱ δὲ τῶν ἰδεῶν κάπηλοι σπεύδουσι προ-

τροπάδην πρὸς τὸ ἐμβρόντητον πλῆθος, προσφέροντες αὐτῷ πᾶν ὅ τι εὐάρεστον πρὸς ὑπεξαίρεσιν ἐλαχίστων νομισματικῶν κερματίων.

Ἡ ἐκ τοιαύτης ἀνατροφῆς ἐπερχομένη πώρωσις καὶ κατάπτωσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος εἶνε ἀξία πολλῆς μελέτης, σὺν τοῖς ἄλλοις παρασκευάζουσα τὸν ὄλεθρον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἄλλοτε ἡ θρησκεία κατῴρθου νὰ θέτῃ ἀντίρροπα κατὰ τῆς τοιαύτης σαγήνης τοῦ εὐπίστου λαοῦ· ἀλλ' ἤδη ἡ ἰσχὺς αὐτῆς ἐξεμηδενίσθη. Ἐπιβάλλεται ἄρα τῇ νεωτέρᾳ δημοκρατικῇ πολιτείᾳ τὸ καθῆκον τῆς συντηρήσεως τοῦ καθεστῶτος διὰ τῆς προσηκούσης ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ. Ἄνευ τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς πανδήμου ψῆφου ἔσται αὕτη ὄλεθρία ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ μέλλοντος. Ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα, παρ' ᾧ ἐνεργεῖ κατ' ἐξοχὴν ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματοποιμένη ἰδέα τοῦ δικαίου, ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ συνόλου, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο πνεῦμα ἔσται ἐγωϊστικόν, ἀποβλέπον πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἄνευ παθῶν καὶ προλήψεων κειμένην ἀλήθειαν, ἂν μὴ διαπαιδαγωγηθῇ προσηκόντως. Τὸ ἔργον δύσπονον, ἀλλὰ μέγα τὸ ἐξ αὐτοῦ προελευσόμενον ὄφελος.

Ἡ πάνδημος ψῆφος προϋποτίθησι τὴν πάνδημον παιδείουσιν. Ἐν τῇ διαπαιδαγωγῇ τῆς δημοκρατίας κεῖται ἡ ἀληθῆς λύσις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ ὑποδείξῃ τὸν τρόπον τῆς παιδείουσως τῆς κατ' ἐξοχὴν ταύτης πολιτείας, ἀλλ' ἀπόκειται τῇ πολιτικῇ τέχνῃ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἰδεῶν αὐτῆς. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπολύτου δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, παραδιδομένης μετὰ τινὰ δυστυχῆ κρίσιν εἰς τὸν πρῶτον εὐτυχῆ Καίσαρα, ἐκμεταλλεσόμενον τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν τοῦ πλῆθους πρὸς ἴδρυσιν τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ἐπὶ ἐρειπίων, ἀλλ' ἅμα καὶ τὰς δάφνας, ἃς δύναται νὰ δρέψῃ πολιτεία ὑπὸ τὴν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀμιλλαν τῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ θεωρία τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος.

§ 149. Ἡ θεωρία τῆς ἁρμονίας ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἀναλυθέντα τρία κύρια πολιτεύματα σχετίζονται καὶ πραγματοποιῶνται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ κατὰ τόπον καὶ χρόνον, ἐν τῇ πραγμάτωσιν ταύτῃ προϋποτιθεμένων ποικίλων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν παραγόντων, προσηκόντως λειτουργούντων, ὧν ἄνευ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν ἀποστολή. Ἄλλ' ἐν ταύτῃ δὲν κατορθοῦται ἀείποτε τὸ ἐπιζητούμενον. Ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ τὸ τέλειον δυσχερῶς ἐπιτυγχάνεται· τὰ πάθη καὶ τὰ συμφέροντα παραπλανῶσι τὸν νοῦν, οὕτω δὲ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἐκάστου τῶν πολιτευμάτων τούτων ἀντὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀγαθοῦ ἐπέρχεται ἡ ἄρνησις αὐτοῦ, ἡ ἔκπτωσις ἀπὸ τῆς ἐπιζητουμένης εὐδαιμονίας. Καὶ τῶν τριῶν τούτων πολιτευμάτων ἡ ἱστορικὴ πραγμάτωσις διδάσκει, ὅτι σπανίως ἕκαστον τούτων ἐπραγμάτωσε τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἐν βῆμα συνήθως χωρίζει τὴν μοναρχίαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος, τὴν ἀριστοκρατίαν ἀπὸ τῆς ὀλιγαρχίας, τὴν δημοκρατίαν ἀπὸ τῆς ὀχλοκρατίας.

Ἐν τῇ ἀπορίᾳ ταύτῃ περὶ τὴν εὐρεσιν, ὀπότερον ἐκ τῶν τριῶν τούτων πολιτευμάτων πραγματοῖ τὸν κοινωνικὸν σκοπὸν καὶ ἐν τῇ ἐπιζητήσῃ μέσου τινός, συνδέοντος τὰ ἀντίθετα συμφέροντα, προάγοντος τὴν εὐημερίαν διὰ τῆς ἀποσοβήσεως τῶν ἐπερχομένων συγκρούσεων, ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι πολιτειοδίφαι ἐξύμνησαν, εὐρόντες αὐτὸ πραγματωθὲν ἐνιαχοῦ, σύμμικτόν τι εἶδος πολιτείας, κρᾶμα μοναρχίας, ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας· τοῦτο δ' ἐκήρυξαν ὡς τὸ πάντων ἄριστον. Τοιαύτη μίξις ἐτελεῖτο ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου ἐν Σπάρτῃ διὰ τινος κρᾶσεως τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας μετὰ τῆς τῶν ἀρίστων καὶ τοῦ δήμου. Ἐν τῷ θαυμασμῷ αὐτῶν ὑπὲρ τῶν θεσμῶν τῆς Σπάρτης καὶ

τῶν Δωριέων, ἐπιζητούντων πρωτίστως τὸν κόσμον, τὴν ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ, ὃ τε Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκήρυξαν τὸ μικτὸν τοῦτο πολίτευμα ὡς τὸ πάντων ἄριστον· καὶ ὁ Πολύβιος, συνεχίζων τὴν θεωρίαν ταύτην, συνηγορεῖ ἐπίσης ὑπὲρ τοῦ συνεστῶτος ἐκ πάντων τῶν πολιτειακῶν ιδιωμάτων· αὐτοῦ γὰρ τοῦ μέρους, λέγει, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ πείραν εἰλήφασμεν, Λυκούργου συστήσαντος πρώτου κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ Λακεδαιμονίων πολίτευμα» (1).

Μετὰ τοιαῦτα θεωρητικὰ πρότυπα πάντες οἱ τελευταῖοι τῶν πολιτειοδιφῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀποφαίνονται ὑπὲρ συμμίκτου τοιοῦτου πολιτεύματος. Οἱ Πυθαγόρειοι Ἀρχύτας (2) καὶ Ἰππόδαμος (3), οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς καὶ ἐπὶ τέλος ὁ Δικαίαρχος ἐν τῷ Τριπολιτικῷ αὐτοῦ, ἐν ἣ ὑπετυπώθη τὸ κληθὲν δικαιοκρατικὸν εἶδος τῆς πολιτείας, θαυμάζουσι τὴν κρᾶσιν πάντων τῶν πολιτειακῶν ιδιωμάτων, διαβλέποντες ἐν αὐτῇ τὴν ἐκ τῶν ἀντιθέσεων ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἁρμονίαν, πραγματουμένην ἅμα καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ.

Τοιαῦτα τινὰ ἀπεδέξαντο κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν περὶ πολιτείας γραψάντων. Ὑπὲρ πάντας ὁ Μοντέσκιος (4), ἀναζητῶν τὴν ιδέαν τῆς ἐλευθερίας, κατέφυγεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα, ὡς τὸ μόνον κατ' ἐξοχὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ πραγματοῦν αὐτὴν διὰ τῆς προσηκούσης πολιτικῆς τάξεως. Ἡ θεωρία αὐτοῦ ἐγένετο ἀσπαστὴ ὑπὸ τῶν νεωτέρων πολιτειοδιφῶν, ἐπικυρουμένη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος, κατέστη τὸ ἄρχον δόγμα τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἐπιστήμης. Οὕτω σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπεφάνητο ὁ Ἐγγελοσ (5), ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς πολιτείας εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν εἶνε ἡ τελειοτάτη πολιτικὴ ἐμφάνεια τῶν νεωτέρων χρόνων, ἅτε ἐν αὐτῇ εὐ-

(1) Ἱστορ. VI. 3.

(2) Δεῖ δὴ τὸν νόμον τὸν κάρρονα καὶ τὰν πόλιν ἐκ πασῶν σύνθετον εἶμεν τᾶν ἄλλαν πολιτειᾶν· καὶ ἔχεν τι δαμοκρατίας, ἔχεν τι ὀλιγαρχίας, ἔχεν τι βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας· ὡσπερ καὶ ἐν τᾷ Λακεδαίμονι· τοὶ μὲν γὰρ βασιλεῖς τᾶς μοναρχίας, τοὶ δὲ γέροντες τᾶς ἀριστοκρατίας, τοὶ δὲ ἑφόροι τᾶς ὀλιγαρχίας, ἵππαγρέται δὲ καὶ κόροι τᾶς δαμοκρατίας (Στοβ. Πολ. 134).

(3) Ἐκ δὲ τῶν νόμων δεῖ τὰν ἀσφάλειαν οὕτως ἐπιφέρειν, εἰ καὶ σύνθετος ἡ πολιτεία ἢ καὶ συντεταγμένα ἐκ πασῶν τᾶν ἄλλαν, λέγω δὲ οὐ τᾶν παρὰ φύσιν, ἀλλὰ τᾶν κατὰ φύσιν (Στοβ. Πολ. 94).

(4) Esprit des Lois.

(5) Grundlinien der Philosophie des Rechts, e.t.c.

ρισκόντων τήν θέσιν αὐτῶν καὶ τήν ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν πάντων τῶν στοιχείων τῆς πολιτείας.

Ἡ ἐκ τῶν ἀντιθέσεων σύνθεσις αὕτη εἶνε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀναγκαία καὶ σκόπιμος. Ἀποκλειστικῶς κρατοῦντος τοῦ ἐτέρου τῶν τριῶν πολιτειακῶν εἰδῶν, οἱ ἀντίφρονες δὲν δύνανται ἢ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ κατεξαναστῶσι κατὰ τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς. Ἀλλ' ἰδίᾳ εἶνε καὶ ἱστορικοὶ λόγοι, γενεσιουργὰ αἷτια τοῦ συμμίκτου τούτου πολιτεύματος. Ἐν τῇ ροῇ τοῦ χρόνου ἤτε μοναρχικὴ καὶ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἰδέα ἔσχον λόγον ὑπάρξεως ὡς ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκον τῇ κοινωνικῇ συντάξει καὶ προόδῳ. Ὁ λαός, ἀγροϊκὸς ἔτι ὢν καὶ ἀκατασκευάστος, οὐδὲν ἠδύνατο μόνιμον νὰ δημιουργήσῃ· οἱ δὲ τυχόντες κρείττονος φυσικῆς συστάσεως ἢ ἠθικῆς μορφώσεως ἐπεβλήθησαν καὶ κατέστησαν τάξιν ἀναγκαίαν. Ἀλλὰ τοῦ λαοῦ μορφουμένου σὺν τῷ χρόνῳ καὶ διεκδικοῦντος ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ λόγῳ ἀριθμοῦ καὶ λόγῳ δυνάμεως μετοχὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν, αὕτη ἠδύνατο ἴσως νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὸν προσήκοντα προορισμόν, ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτὸν ἀνατεθειμένη. Αἱ πολιτεῖαι ἐκεῖναι, ἐν αἷς τὰ μοναρχικὰ καὶ τὰ ἀριστοκρατικὰ καθεστῶτα διεδέξατο ἢ ἀπόλυτος δημοκρατία, ταχέως παρεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ ἀκατασκέτου ρεύματος αὐτῆς· τούναντίον δὲ ὅπου τὸ ρεῦμα τοῦτο δὲν ὑπῆρξεν ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ παρασύρῃ ἐν τῷ στροβίλῳ αὐτοῦ τὴν τε μοναρχίαν καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν, ἀλλ' ἐπῆλθεν ἡ προσήκουσα καὶ εὐλογος κρᾶσις, ἐκεῖ κρείττον ἐπετεύχθη ὁ σκοπὸς τῆς πολιτείας, καταστάσης μονιμωτέρας καὶ ἰσχυροτέρας.

Πρὸ τοῦ τοιοῦτου ἱστορικοῦ φαινομένου πλείστοι τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων πολιτειοδιφῶν ἦτο φυσικὸν νὰ κηρύξωσι τὸ πολίτευμα τοῦτο ὡς τὸ ἄριστον πάντων.

§ 150. Ἀντίθετοι γνῶμαι.

Παρὰ πάντα ταῦτα τὸ πολίτευμα τοῦτο, τὸ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συνταγματικὸν κληθέν, ἀρχῆθεν προῦκάλεσε τὴν κριτικὴν πλείστων ἱστορικῶν καὶ πολιτειογράφων. Ὁ Τάκιτος ἐκ τῶν ἀρχαίων, παρὰ τὰς θερμὰς ὑπὲρ αὐτοῦ συστάσεις τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Κικέρωνος καὶ παρὰ τὰ δεδομένα τῆς ἱστορικῆς πραγματώσεως ἐν Ρώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ, εἶπεν ὅτι εὐχερέστερον θαυμάζεται τὸ πολίτευμα τοῦτο

ἢ κατανοεῖται, περαιτέρω δὲ βαίνων κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἐν Γερμανίᾳ ὁ φιλόσοφος τοῦ Ἀσυνειδήτου (1), κατεμέμψατο σφοδρότατα αὐτοῦ, ὡς ἀληθῶς τερατώδους ψεύδους, ἱστορικὴν ἔννοιαν ἔχοντος, συντελοῦντος δὲ μόνον εἰς ἱστορικὴν προπαίδειαν τῶν λαῶν, ὅσημέραι βαινόντων πρὸς κρείττονα κατάστασιν, ἐν ἧ θέλει ἄρχῃ τὸ δίκαιον.

Αἱ ἀντιρρήσεις αὗται τοῦ τε ἱστορικοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου δὲν στεροῦνται λογικῆς ὑποστάσεως. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτοῦ, ὡς ἱστορικοῦ δεδομένου, ἔχοντος ἄρα νὰ πραγματώσῃ παροδικὴν ἱστορικὴν ἀποστολήν, νὰ συνδιαλλάξῃ τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ διεστῶτα, εἶνε σκοπιμώτατον· εἶνε ἀληθὲς ἱστορικῶς μόνον. Καὶ μὴ δὲν εἶνε τοιαῦτα καὶ τὰ λοιπὰ κύρια πολιτεύματα, ἐξ ὧν τοῦτο συντίθεται; Ἄλλ' ἐν τῇ πραγματώσει τοῦ πολιτεύματος τούτου ἔγκειται μείζων δυσχέρεια, μὴ ἀπαντῶσα παρὰ τοῖς λοιποῖς. Ἐν τῇ μοναρχίᾳ, τῇ ἀριστοκρατίᾳ, τῇ δημοκρατίᾳ κρατεῖ ἡ βούλησις τοῦ μονάρχου, τῶν ὀλίγων, τοῦ λαοῦ, ἄρα τὸ δίκαιον αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ δίκαιον τοῦτο δὲν εἶνε ἐπίσης τὸ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ὅποτε δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψει τὰ συμφέροντα αὐτοῦ. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ καταφυγὴ εἰς τὸ σύμμικτον εἶδος τῆς πολιτείας, δυνάμενον νὰ συνδιαλλάξῃ πάντα τὰ ἀντίθετα.

Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτο πολίτευμα, τεχνητὸν μᾶλλον ἢ φυσικόν, ἀπαιτεῖ καὶ τοὺς προσήκοντας ἀνθρώπους. Εἶνε συνδιαλλακτικὴ ἡ φύσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἀποστολή, ἀλλὰ πῶς κατορθωθήσεται τοῦτο εὐχερῶς; Τῶν ἀνθρώπων, μὴ προσηκόντως ἀνατεθραμμένων, ἀγνοούντων τὰς ἐκάστου ὑποχρεώσεις καὶ τὰ δίκαια, ἀδύνατον νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐνότης. Ἐκαστος τοῦ πολιτεύματος παράγων ἐπιζητήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μείζονα δίκαια ἐπὶ ὀλιγωρίᾳ τῶν τοῦ ἄλλου· ἡ δὲ πολιτικὴ ἐξουσία θέλει παραστήσῃ τὸ φαινόμενον τῆς διαστάσεως μᾶλλον ἢ τῆς ἁρμονίας. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ συμμίκτου πολιτεύματος, ρέποντος πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ μοναρχικοῦ, τοῦ ἀριστοκρατικοῦ, τοῦ δημοκρατικοῦ, θέλει ἰσχύῃ ἐκ περιτροπῆς ὅτε μὲν ἡ μοναρχία, ὅτε δὲ ἡ ἀριστοκρατία, ἢ ἡ δημοκρατία, ἐλλειπόντων τῶν πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην ἐνότητα ἀνθρώπων καὶ μὴ συντελεσασῶν εἰς τοῦτο τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων.

(1) Hartmann, die Philosophie des Unbewussten etc.

Οὕτως ἀντὶ τῆς ἰσχύος, ἣν συνεπάγεται ἡ πολιτικὴ ἐνότης, θέλει ἐπέλθῃ ἡ ἐξασθένωσις τοῦ ἐθνικοῦ σώματος.

§ 151. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις
τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος.

Πρὸς κατανοήσιν τῶν εἰρημένων ἀναγκαῖον νὰ ἐξετασθῇ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, οἷον λειτουργεῖ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, πρωτίστως δὲ νὰ ἐρευνηθῇ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως, ἐξ οὗ ἀποδειχθῆσεται, ὅτι τοῦτο εἶνε ἐθνικὸν μᾶλλον, ἀγγλικόν, ἢ δημιούργημα τῆς ἐξελιξέως τῶν νεωτέρων λαῶν. Ἀπὸ τοῦ σκοτεινοτάτου ἤδη μέσου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία, ἐκ τῆς ἰδιοφυίας τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀνεγνώρισε καὶ ἐπραγματώσατο τὸ δίκαιον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου. Μόνον ἐν αὐτῇ δὲν κατίσχυσε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Ὑπὸ τὴν λειτουργίαν τῶν τοπικῶν συνόδων, ἀρχαίας τῶν γερμανικῶν λαῶν κληροδοσίας, (*Wite-nagemôte*), τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα ἐξεδηλοῦτο δρῶν ἐν πλήρει ἀνεξαρτησίᾳ· ἐπερρώσθη δὲ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς διασταυρώσεως ἰσχυρῶν φυλῶν, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὁ ἀγγλοσαξωνικὸς τύπος. Παρὰ τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν, ἡ μοναρχία ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν διεκδικεῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸν θεοκρατικὸν χαρακτῆρα, ὃν διεκδικεῖ ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ὡς ἀπόλυτος ἐλέω Θεοῦ βασιλεία. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διευτυπώθη τὸ πρῶτον τὸ ἐλεύθερον πολιτικὸν πνεῦμα τοῦ νεωτέρου κόσμου διὰ τῆς *magna Charta libertatum*, τῆς πρώτης ταύτης ἐπισήμου συνθήκης μεταξὺ μοναρχικοῦ κύρους καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία περιορίσθη. Ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ τόπου ὁ βασιλεὺς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ νομοθετῇ, νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους, νὰ διαχειρίζηται τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν· ἐν περιπτώσει δὲ παραβάσεως τῶν ὑποχρεώσεων τούτων ὑπεῖχον τὴν εὐθύνην οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ καὶ οἱ ὑπάλληλοι (1). Ὑποβοηθούσης τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς συστάσεως τῶν κατοίκων ἀπετελέσθη σὺν τῷ χρόνῳ ὡς ἀγγλικὸν προῖον τὸ πολυθρύλητον τοῦτο συνταγματικὸν πολίτευμα, ματαία εὐχὴ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πολυβίου.

(1) Εὐρύτερον παρὰ *Macaulay*, *History of England* I.

Ὁ Ἄγγλος εἶνε ψυχρὸς καὶ φλεγματικός, ὑπολογιστής, ἀλλὰ καὶ γενναῖος καὶ ἐλευθέριος, βραδέως βαίνων, ἀλλὰ πάντοτε προβαίνων· ἀθλητικὸς τὴν φυσικὴν σύστασιν, φέρει τὴν ρώμην ταύτην καὶ ἐν τῷ χαρακτῆρι ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαόν. Ἐν τε ταῖς ἠθικαῖς καὶ ταῖς ὕλικαῖς σχέσεσιν παρίστησι τὸν τύπον τοῦτον τῆς ἀκάμπτου δραστηριότητος· δὲν δύναται νὰ νοήσῃ ἑαυτὸν ἐστερημένον ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας. Οὕτως ἰδρύσῃ πολλὰς τῶν νεωτέρων πολιτικῶν κοινωνιῶν, τὰς μᾶλλον ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγμένας. Ἐκαστος αἰὼν, πᾶσα ἱστορικὴ περίοδος ἀφαιρεῖ ἀπὸ τε τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ Ἄγγλου ὃ τι πεπαλαιωμένον καὶ ἄχρηστον, ἀσύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ, ἄνευ περιπετειῶν καὶ συγκρούσεων, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς πολιτικῆς ἐπαγωγῆς, ἵνα προσθέσῃ νέαν κτῆσιν τοῦ πνεύματος. Πᾶσα πολιτικὴ μεταμόρφωσις τελεῖται, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, οὐχὶ διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ διὰ τῆς βραδείας ἀνελιξέως, διαφευγούσης πολλάκις τὴν προσοχὴν καὶ τοῦ λεπτοτάτου παρατηρητοῦ. Ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἡ ἀγγλικὴ φυλὴ εἶνε ἡ προοδευτικωτέρα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπιδιώκουσα τὴν πρόοδον, χωρὶς ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ κῦρος τῆς ἱστορικῆς νομιμότητος.

Κυρίως εἰπεῖν ὠρισμένος, ἀρχικὸς πολιτικὸς τύπος, ἀγγλικὸν πολίτευμα, δὲν ὑφίσταται· ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν χρόνων ἐπέρχονται αἱ μεταμορφώσεις αὐτοῦ κανονικῶς, λελογισμένως, κατ' ἐξέλιξιν. Τὸ γηραιὸν ἀγγλοσαξωνικὸν δένδρον παραμένει, ἐγκεντριζομένων ἐπὶ τοῦ κορμοῦ αὐτοῦ νέων ἰδεῶν καὶ θεσμῶν, ὑπὸ τοῦ χυμοῦ τῶν ὁμοίων ἀεννάως ζωογονεῖται, σθεναρώτερον καθιστάμενον. Παραβαλλόμενον τὸ πολίτευμα τοῦτο πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Πλανταγενετῶν, τῶν Στυαρτῶν, Γουλιέλμου τοῦ Ἀραυσιωνίου, τοῦ Οὐάλπολου κατὰ τύπους φαίνεται τὸ αὐτό, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ὅπως διαφέρει! Ὑπὸ τὸ σύμμετρον τοῦτο πολιτειακὸν εἶδος κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ἐκράτησαν ἐκ περιτροπῆς ὅτε μὲν τὸ μοναρχικόν, ὅτε τὸ ἀριστοκρατικόν καὶ σήμερον τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ἡ πολιτικὴ ἰσχὺς τῆς χώρας συγκεντροῦται ἰδίᾳ ἀπὸ τινος χρόνου ἐν τῇ ἀπὸ τῆς βουλήσεως αὐτῆς ἀπορρεούσῃ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων καὶ τῷ πρωθυπουργῷ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ σώματος τούτου. Ὁ συνταγματικός βασιλεὺς τῆς σημερινῆς Ἀγγλίας εἶνε ὁ θεὸς τῶν Ἐπικουρείων, κατ' ἐλάχιστον περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀναμιγνύμενος, *in rois*

fainéant, αδρανής δύναμις, καμπτομένη ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τῆς πρωθυπουργικῆς παμβασιλείας, ὁσημέραι αὐξανομένης. Καὶ ναὶ μὲν ἐν τισὶ περιστάσεσι δύναται ὁ βασιλεὺς ν' ἀποπέμψῃ τὸ ὑπουργεῖον, νὰ διαλύσῃ βουλήν, πολεμίως πρὸς τὰς ιδέας αὐτοῦ διακειμένην, ἀλλὰ τοῦτο σπανιώτατα συμβαίνει. Συνήθως ὁ βασιλεὺς ἀσπάζεται τὰς ιδέας τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Κοινοβουλίου, αἵτινες κατὰ πολιτικὸν δόγμα εἶνε καὶ αἱ ιδέαι τοῦ τόπου, ιδέαι, δυνάμεναι ἄλλως τε ν' ἀνακοινωθῶσι προσηκόντως διὰ τοῦ τύπου καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι. Ὑπὸ τὸ κρατοῦν δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν καιρῶν τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐν τῇ βουλῇ τῶν Λόρδων καὶ ἐν τῇ τῶν Κοινοτήτων ὑπέστη οὐσιώδη ἀλλοίωσιν. Ζωιτανὰ στοιχεῖα τοῦ ἔθνους, διαπρέψαντα ἐν τοῖς γράμμασι, ταῖς τέχναις, ταῖς ἐπιστήμαις, τῇ πολιτείᾳ, εἰσάγονται εἰς τὴν βουλήν τῶν Λόρδων, τὸν ἀνώτατον τοῦτον ὄμιλον τοῦ τόπου, εἰσερχομένων νέων παραγόντων ἠθικῆς ζωῆς καὶ ὑγείας, ἀνακαινίζόντων δὲ τὸ γηραιὸν δένδρον τῆς βρεττανικῆς ἀριστοκρατίας· οὕτως ἡ δημοκρατία κατισχύει ἐκάστοτε ἐν τῷ σώματι τούτῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βουλῇ τῶν Κοινοτήτων ὁσημέραι τὸ κράτος τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καθίσταται καταδηλότερον. Ἡ ἐκλογικὴ ψῆφος ἀντιπροσωπεύει ἤδη μᾶλλον τὴν ἐθνικὴν βούλησιν, ἢ ἄλλοτε, πρὸ τῆς μεγάλης ἐκλογικῆς μεταβολῆς τοῦ 1832· νέαι δὲ ἐπιζητοῦνται αὐθις ἐν τῷ ἐκλογικῷ δικαίῳ κτήσεις πρὸς ὑποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν. Οὕτως ἐπιφανῆς σύγχρονος δημοκρατικός, προδιαγράφων τὴν ἐπικειμένην ἐξέλιξιν, ἔγραφεν ἐσχάτως: «Ἐπὶ τοῦ παρόντος ζητοῦμεν μόνον ἴσην ἐξουσίαν ψήφου ὑπὲρ πάντων, φρονοῦντες ὅτι οὕτω προχωροῦμεν ἐν τῇ δημοκρατικῇ ὁδῷ, ἐξ ἧς δὲν ὑπάρχει ἀναστροφή. Μετὰ δὲ ταῦτα θὰ ζητήσωμεν ἐκλογικὰ θέματα, ἐκλογὰς ὀλιγοδαπάνους, μισθοὺς τῶν βουλευτῶν καὶ κατάλυσιν τῶν ἐκ διαδοχῆς ἀριστοκρατικῶν νομοθεσιῶν. Ὅταν δὲ αἱ ἀξιώσεις ἡμῶν αὐταὶ πληρωθῶσι, θὰ ὁμολογήσωμεν μὲν χάριτας, ἀλλὰ δὲν θὰ μείνωμεν ἥσυχοι. Τούναντίον ὅταν κατασκευάσωμεν ὄργανον ἐπιτήδειον εἰς σύνταξιν δημοκρατικῶν νόμων, θὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὸ διὰ τὰ περαιτέρω».

§ 152. Συμπεράσματα.

Ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἐπισκοπῆσεως τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀγγλίᾳ καταδείκνυται, ὅτι τοῦτο εἶνε ἰδιοφυές, δημιούργημα τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτήρος, τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ σχέσεων καὶ περιστάσεων.

Ἄλλ' ὁ τε φυσικὸν καὶ ἀληθὲς ἐν Ἀγγλίᾳ, οὐδεὶς λόγος νὰ κηρυχθῆ τοιοῦτο καὶ διὰ τὰς λοιπὰς χώρας. Πᾶσα κατ' ἀκολουθίαν ἀπόπειρα ἀπομιμήσεως καὶ ἐγκλιματίσεως ἐπὶ ἀλλοτρίου πολιτικοῦ ἐδάφους, κακόζηλος καὶ ψευδής, δὲν ἐστέφθη ὑπὸ πολλῆς ἐπιτυχίας, παρὰ τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν πίστιν, δι' ἧς ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ ἀντιληψὶν ζηλωταὶ καὶ θαυμασταί. Φυτόν διαφόρου κλίματος μόνον ἐν τεχνητῷ θερμοκηπίῳ δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ, ἀλλὰ φθισικὸν καὶ ἀπράγμονα βίον. Ἐν αὐτῇ τῇ Νέᾳ Ἀγγλίᾳ τὸ πολίτευμα τοῦτο καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τύπον δὲν ἀντεγράφη ἀπὸ τοῦ τῆς Μητροπόλεως, ἀλλ' ἠκολούθησεν ἀλλοίαν πορὲν, σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν. Οἱ τολμηροὶ μετανάσται, οἱ αἰρετικοὶ νεωτερισταὶ κατὰ τῶν καθεστώτων, οἱ ἰδρύσαντες τὴν ἀμερικανικὴν Συμπυλιτείαν, ἐνεφοροῦντο μὲν τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἐρευνητικοῦ, πρὸς δὲ καὶ συντηρητικοῦ πνεύματος τῆς γηραιᾶς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει ἠκολούθησαν ἄλλην τρίβον, φιλελευθερωτέραν καὶ ἐξ ἀρχῆς δημοκρατικωτέραν. Οὕτως ἡ μεγάλη αὕτη Συμπυλιτεία, ἀδελφὴ ὀψιγενῆς τῆς ἀγγλικῆς, πρώτη ἐν τῇ νέᾳ ἱστορίᾳ ἐπραγμάτωσε τὸ πολίτευμα, τὸ ἀδιστακτικῶς δυνάμενον νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ σύγχρονον ἰδεῶδες τοῦ πολιτεύματος, ἐμπεριέχον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τέως ἐμφάνειαν τῆς πολιτείας τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ἄλλαχοῦ, ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ ἰδίᾳ Εὐρώπῃ, πεπολιτισμένη καὶ ἀπολιτίστῳ, ὑπὸ ἀντιθέτους πολλάκις συνθήκας διατελούσῃ, ἧς χωρατινὲς ἔνεκα φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν λόγων οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὁμοιότητα ἔχουσι πρὸς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, εἰσαχθὲν κατ' ἀντιγραφὴν τὸ πολίτευμα τοῦτο παρίστησι σήμερον φαυλοτάτην καὶ ἐλεεινοτάτην πολιτικὴν ρωπογραφίαν. Τὰ λεγόμενα Κοινοβούλια κατέστησαν ἡ μάστιξ ἐνίων χωρῶν τῆς Εὐρώπης· διοικοῦσι διὰ τῶν ὑπευθύνων αὐ-

τοῖς ὑπουργῶν, ὑποχειρίων νευροσπᾶστων. Ἡ θεότης τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βήματος κατέστη ἐριννὺς τῆς πολιτείας καὶ τῆς πατρίδος· ἡ νομοθεσία κάμπτεται ὑπὸ τὸν τροχὸν τοῦ νέου τούτου εἰδώλου τοῦ πολιτικοῦ Γαγγερνάουτ· ἡ δικαιοσύνη παραβιάζεται, ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἀποσυντίθεται· ἡ πρόοδος δὲν ἐπιτυγχάνεται. Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ βεβαίως ψυχικῆς ἀγανακτήσεως ὁ ὑπέρτατος τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ἀπεκάλεσε τὸ πολίτευμα τοῦτο δεισιδαιμονίαν τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν. Εἶνέ τι χεῖρον ἔτι διὰ τινὰς τόπους. Ἐν τῇ ἀκολασίᾳ τῶν κοινοβουλευτικῶν συζητήσεων καὶ ἐρίδων πάντες ἐπελάθοντο τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν, τῶν ἐθνικῶν καθηκόντων. Πολλάκις συνεδριάσεις τῶν τοιούτων πολιτικῶν σωμάτων ὑπομιμνήσκουσι τὰς τελευταίας τῶν συνεδριάσεων τῆς ἀρχαίας ρωμαϊκῆς Συγκλήτου.

Πόρισμα. Τὸ ἀγγλικὸν πολιτικὸν σύνταγμα ἠὲδοκίμησεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ἀπέτυχε πανταχοῦ, ὅπου ἐλειτούργησεν ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτοῦ καὶ ἀμιάντῳ ὀρθοδοξίᾳ, ἐλλειπουσῶν τῶν πρὸς κατανόησιν καὶ λειτουργίαν προϋποτιθεμένων συνθηκῶν. Διότι τὸ πολίτευμα εἶνε ἀτομικὸν δημιουργημὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἐθνῶν, βελτιούμενον ἐκάστοτε ὑπὸ τὴν διηνεκῇ αὐτῶν ὥθησιν, οὐχὶ δὲ δώρημα ἀλλοτρίων ἰδεῶν καὶ περιστάσεων.

Ἡ ἱστορία τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἠπείρῳ ἔσται ἐν τῶν διδακτικωτάτων κεφαλαίων τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἱστορίας.